UMBERTO ECO

A FOUCAULT-INGA

EURÓPA
KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2015

1

רשמנ ס״אה דוא תויהב הנהו נב,תניחבב
ל״נה ללחה רות דשי וק נה״ז, רשמנ אל
הטמל דע ריבית נו״ז טשפתנו היה סנמא
טאל טאל טשפתמ דמול ינוצד ,יב
טשפתהל דואה וק ליח־תה הליחתב ,
דוסב ותוטשפתה תליחתב נ״ז ריבית סשו
וק,השענו רשמנו טשפתנ , ויעב נח״ז

Ekkor láttam meg az Ingát.
Hosszú huzal legvégén a szentély boltozatáról függve, méltóságteli kimértséggel rótta széles lendületű íveit a gömb.

Tudtam – de hát kit ne döbbentettek volna rá maguktól is azok a varázslatosan nyugodalmas sóhajok? –, hogy a lengést a huzal hosszának négyzetgyöke, illetve ama földi ésszel felfoghatatlan π közt fennálló arány határozza meg, mely isteni okból szükségszerű kapcsolatba hozza minden lehetséges kör kerületét és átmérőjét, és így a gömb ide-oda útjának ideje titkos összeesküvésből adódik, mely a legkevésbé sem időbeli mérték: a felfüggesztési pont egysége, egy elvont kiterjedés kettőssége, a π hármas természete, a négyzetgyök rejtett négyszöge, a kör tökélye közt szövődött.

Azt is tudtam, hogy lentről, a felfüggesztés helye alól, mágneses szerkezet fejti ki hatását egy hengerre, melyet a gömb belsejébe rejtettek, s így szavatolja, hogy állandó legyen a mozgás; tehát az anyag ellenállását van hivatva legyőzni, az Inga törvényével azonban nem dacol, sőt éppenséggel maga segíti elő, hogy megnyilvánuljon, mert az űrben minden súlylyal bíró anyagi pont, mely egy kiterjedés és súly nélküli fonal végén függ, és nem ütközik levegő-ellenállásba, és nem is súrlódik a felfüggesztés pontján, szabályosan lengene az idők végezetéig.

Halvány visszfények játszottak a rézgömbön, ahogy az ablaktáblákon át az utolsó napsugarak rávetültek. Ha a csúcsával, mint hajdan, nedves homokot érint, amit vékonyan a szentély padlójára szórtak, minden lengéssel egy-egy leheletfinom barázdát húzott volna a földre, ez a barázda pedig, pillanatonként végtelenül csekély mértékben irányt változtatva, mind széjjelebb nyílt, terült volna, sugaras szimmetriát – mandala vázát, pentákulum, csillag, misztikus rózsa láthatatlan szerkezetét – mutatva. Nem is; inkább események sorát, tévelygő karavánok végtelen sokaságának sivatag síkjában rögzült nyomait. Lassú, ezeréves vándorlások történetét, így nyomultak talán – makacs és hódító kóborlással – Mu kontinensének atlantiszai Tasmaniától Grönlandig, a Baktérítőtől a Ráktérítőig, a Prince Edward-szigettől a Spitzbergákig. A gömb alján a csúcs azt ismételte el, nagyon röviden azt mesélte újra, amit azok az egyik jégkorszaktól a másikig csináltak, és – most már az Urak futáraiként – csinálnak talán még mindig; talán Szamoa és Novaja Zemlja közt a holtponton átlendülve érinti az a csúcs Agarttht, a Világ Közepét. És éreztem már, hogy egyetlen terv egyesíti az északi Avalont az Ayers Rock rejtélyének otthont adó déli sivataggal.

Ebben a pillanatban, június 23-án délután négy órakor, lengéssíkjának egyik szélén megtorpant az Inga, hogy azután ernyedten visszahulljon a centrum felé, nekigyorsuljon félúton, magabiztosan suhintson belé az erők négyszögébe, mely a sorsát megjelölte.

Ha sokáig bámulom, mit sem törődve az órák múlásával, azt a madárfejet, azt a dárdahegyet, azt a fordított sisakdíszt, ahogy asztigmatikus kerületének ellentétes pontjait érintve a semmibe húzkodja átlóit, érzéki csalódásnak esem áldozatául, mert az Inga elhiteti velem, hogy a lengési sík teljes fordulatot tett meg, és harminckét óra múltán, nyújtott ellipszist rajzolva visszatért a kiinduló helyzethez, miközben az ellipszis a földrajzi szélesség szinuszával arányos, egyforma szögsebességgel fordult egyet a saját középpontja körül. Hogyan forgott volna, ha a Salamon Temploma kupolájának legteteje a felfüggesztési pont? Talán odalenn is kipróbálták a Lovagok. Talán a Saint-Martin-des-Champs apátsági templom az igazi Templom. A kísérlet mindenesetre csak a Sarkon sikerült volna tökéletesen, az egyetlen olyan helyen, ahol a felfüggesztési pont rajta lenne a föld forgástengelyén, és ahol az Inga huszonnégy óra alatt tenné meg látszólagos útját.

De nem ez, a Törvény által amúgy megengedett eltérés, nem ez az aranyszabály-szegés törte meg a varázst. Én tudtam, hogy a föld forog, és vele én is, és velem együtt a Saint-Martin-des-Champs és egész Párizs, és együtt forgunk mind az Inga alatt, amely valójában sohasem változtat saját síkjának az irányán, mert odafönn, ott, ahonnan függ, azaz gondolatban vég nélkül meghosszabbítva a huzalt, fel egészen a legmesszibb galaxisokig, az ott a mindörökre mozdulatlan Szilárd Pont.

A föld forog, de az a pont, amelybe a huzal kapaszkodik, a világegyetem egyetlen szilárd pontja.

Tehát nem is a földet fürkésztem én, inkább felfelé néztem, oda, ahol az abszolút mozdulatlanság misztériuma zajlott. Azt mondta nekem az Inga, hogy minden mozog, a földgolyó, a naprendszer, a csillagködök, a fekete lyukak és a nagy kozmikus kisugárzás valamennyi ivadéka az első eonoktól a legsűrűbb anyagkulimászig, de egyetlenegy pont megmaradt alapnak, saroknak, eszményi támasznak, engedve, hadd forogjon az univerzum önmaga körül. És én most részese vagyok ennek a magasztos kísérletnek, bár magam is együtt mozgok mindennel és a mindenséggel; mégis, megpillanthatom Azt, a Nem Mozdulót, a Sziklát, a Biztosítékot, a fényességes ködpárát, amely nem test, nincs képe, alakja, súlya, mennyisége vagy minősége, és nem lát, nem hall, s nem is tárgya érzéki tapasztalatnak, nincs helye, nincs ideje, nincs térben, nem lélek, értelem, képzelet, vélekedés, szám, rend, mérték, lényeg, örökkévalóság, nem sötétség és nem is fény, nem tévedés és nem is igazság.

Egy beszélgetés rezzentett fel, precíz és fásult szavak. A fiú szemüveget viselt, a lány sajnos nem.

– Ez itt a Foucault-inga – mondta a fiú. – Az első kísérlet helye 1851-ben egy pince volt, aztán az Observatoire-ban, aztán meg a Panthéon kupolája alatt került rá sor egy hatvanhét méter hosszú huzallal meg egy huszonnyolc kilós gömbbel. Végül, 1855 óta, kisebb méretben, itt látható, abból a legfelső boltkőbe fúrt lyukból lóg, ni.

– És mit csinál? Leng és kész?

– Bizonyítja, hogy forog a föld. A felfüggesztési pont ugyanis mozdulatlan marad...

– Miért marad mozdulatlan?

– Mert egy pontnak... hogy is mondjam... a középpontjában, szóval... minden olyan pontot, ami pont a közepén van azoknak a pontoknak, amiket látsz, szóval hát azt a pontot nem láthatod, nincs neki kiterjedése, és aminek nincs kiterjedése, az nem megy se jobbra, se balra, se le, se föl. Úgyhogy nem is forog. Érted? Ha a pontnak nincs kiterjedése, akkor forogni se tud önmaga körül. Olyanja sincs, hogy önmaga...

– Akkor se, ha forog a föld?

– A föld forog, de a pont nem forog. Tetszik, vagy nem tetszik, ez van. Na, mit szólsz hozzá?

– Az ő dolga.

Szánalmas. A feje fölött ott a világmindenség egyetlen szilárd pontja, az egyetlen, ami megválthat a panta rhei átkától, ő meg azt hiszi erre, hogy az Ő dolga, nem a sajátja. Tovább is állt mindjárt a párocska: valami kézikönyvön kikupálódva, rácsodálkozásra már képtelenül a fiú, a lány meg ernyedten, végtelenbe borzongásra nem kaphatóan; mindketten úgy, hogy fel sem fogták: most – először és utoljára – az Eggyel, az Éjn Szoffal, a Kimondhatatlannal találkoztak. Hogy állhatja meg valaki, hogy térdre ne hulljon a bizonyosság okára előtt?

Áhítatosan és félelemmel bámultam. E percben meg voltam győződve róla, hogy Jacopo Belbo igazat mondott. Esztétizáló képzelgésnek tudtam be, hogy olyan rajongva beszélt az Ingáról, annak a lelkében lassanként alaktalan alakot öltő rákos burjánzásnak tulajdonítottam, mely lépésről lépésre, úgy, hogy ő észre sem vette, a játékát átalakította valósággá. Ha viszont igazat mondott az Ingáról, talán a többi, a Terv, az Egyetemes Összeesküvés is igaz, és én jól tettem, hogy eljöttem ide a nyári napéjegyenlőség előestéjén. Jacopo Belbo nem bolondult meg, csak játékból, a Játék révén fölfedezte az igazságot.

S persze aki a Numinózussal foglalkozik, az előbb-utóbb eszét veszti.

Megpróbáltam másra terelni a tekintetemet; néztem, hogy hajlik a félkörívbe rendezett oszlopok tetejéről a zárókőhöz a boltozat bordáinak vonala, újra s újrajátszva a csúcsívmisztériumot, mely olyasvalamin alapszik, ami nincs – micsoda statikai képmutatás! –, és az oszlopokkal azt hiteti el, hogy ők lökik a magasba a boltéleket, a zárókőből visszalökődő boltélekkel meg azt, hogy ők cövekelik földbe az oszlopokat, s mindeközben a boltív egyszerre minden és semmi, okozat és ok is egyúttal. De beláttam, hogy nem azzal törődnöm, miként ing az Inga a boltív alatt, hanem a boltívet csodálnom olyan volna, mintha forrás partján visszafognám magam, és nem innék, hogy helyette inkább bámuljam csak a vízfolyást a részegülésig.

A Saint-Martin-des-Champs szentélye csak azért létezett, mert a Törvény erejénél fogva az Inga létezhetett, ez utóbbi pedig azért, mert létezett az előbbi. Valami végtelent félve – gondoltam – nem menekvés más végtelenbe menekülni; a megvilágosodó azonosság elől nem menekvés azzal áltatni magam: lehet, hogy a mássággal találkozom.

Nem tudtam levenni a szememet a boltzárókőről, úgy indultam vissza, hátrálva és lépésenként; merthogy egykettőre az eszembe vésztem ezt az útvonalat, amikor bejöttem, s a kétoldalt sorakozó nagy fémteknőcök eléggé feltűnőek voltak ahhoz, hogy a szemem sarkából is lássam őket. Visszafarol-

tam a templomhajó hátuljába, a bejárati kapuig, és most megint ott lógtak fölöttem azok a foszló vászonból és drótokból csinált fenyegető ősmadarak, azok a gonosz szitakötők, amelyeket egy titkos akarat lógatott alá a templomhajó mennyezetéről.

Tudós metaforákat láttam bennük, jóval jelentősebbeket és célzatosabbakat, mint amilyennek a didaktikus ürügy színleg szánta őket. Jura kori rovarok és szárnyasok röpte, azoknak a hosszas vándorlásoknak az allegóriája, amelyeket összegzett lenn a földön az Inga, arkhónok, elfajult származékok, lecsap rám a hosszú archaeopteryx-csőrével Breguet, Blériot, Esnault aeroplánja, Dufaux helikoptere.

Igen, ez fogadja az embert a párizsi Conservatoire des Arts et Métiers-ben, ha keresztülvágott egy tizennyolcadik századi udvaron, s utána belépett a régi apátsági templomba, mely úgy lett részévé a későbbi épületegyüttesnek, ahogy hajdan az eredeti perjelségnek is része volt. Belép az ember, és megdöbbenti ez az összebeszélés, ez az égi csúcsíveket a kőolajzabálókkal társító csel.

A földön önjáró gépezetek, kétkerekűek és gőzkocsik sorakoznak, a magasban meg az úttörők repülői lebegnek; van úgy, hogy csonkítatlanok a tárgyak, bár elkoptatta, megviselte őket az idő, és a bizonytalan, részint természetes, részint elektromos fényben mindannyiukat mintha valamiféle patina, valami ódonan homályló hegedűlakk vonná be; és van úgy is, hogy már csak csontvázak, keretek, hajtókar- és forgattyúcsonkok, leírhatatlan kínokkal fenyegetők, már látod is magad a kínpadhoz láncolva, mindjárt megmozdul ott valami, és addig vájkál a húsodban, amíg vallani nem kezdesz.

És túl e hajdan mozgó, mára mozdulatlan, elrozsdált lelkű tárgyak, a technikusi gőg áhítattal megbámulni kirakott jeleinek során, baloldalt egy Szabadság-szobor, ama másik világ számára tervezett, Bartholdi-féle emlékmű kicsinyített mása, jobb felől pedig egy Pascal-szobor őrizetében, feltárul a szentély, ahol is az Inga lengését őrült bogarász lidérces álma koronázza – megannyi rákolló, állkapocs, csáp, féregíz, szárny, láb –, egész temetőnyi géphulla – mágnesek, egyfázisú transzformátorok, turbinák, konverteregyüttesek, gőzgépek, dinamók sokasága, mely akár újra megindulhatna, egyszerre mind –, és hátul, az Inga mögött, a belső kerengőfolyosón, asszír, kaldeus, karthágói bálványok, egykor tüzes hasú Baálok, kitépett és szögekkel átvert szívű nürnbergi szüzek, a valamikori repülőgépmotorok: leírhatatlan bálványkoszorú, úgy veszi körül, olyan hódolattelien az Ingát, mintha az Ész és a Világosság gyermekei arra ítéltettek volna, hogy ők őrizzék az idők végezetéig a Hagyomány és a Tudás szimbólumát.

Vélhetik-e hát az unatkozó turisták, akik kifizetik a maguk kilenc frankját a pénztárnál, vasárnap pedig ingyen léphetnek be, hogy némely nikotintól sárga szakállú, gyűrött és zsíros gallérú, fekete csokornyakkendős, tubáktól szagló szalonkabátos, savaktól barnult ujjú, akadémikus-irigykedésbe savanyodott agyú, bohózatba illő, egymást kölcsönösen *cher maître*-nek tituláló múlt századi öregurak merőben az ismeretterjesztés derék szándékától áthatva, azért rakták ki ezeket a tárgyakat e boltívek alá, hogy kedvében járjanak az adófizető radikális polgárnak, hogy így magasztalják a haladás nagyszerű erőit? Nem, nem, a Saint-Martin-des-Champs – előbb mint perjelség, utóbb mint forradalmi múzeum – hétpecsétes titkú tudások szemléltetőjéül rendeltetett, és ezek a repülők, ezek az önjáró gépezetek, ezek az elektromágneses csontvázak azért vannak itt, hogy magukba rekesszenek valamiféle közlendőt, amivel én még mindig nem tudok mit kezdeni.

Hittem volna el, amit a katalógus állított képmutatóan, hogy a Konvent urai agyalták ki ezt a nagyszerű ötletet, mindennemű mesterségek szentélyét, ahová tömegek járulhatnak, holott a napnál világosabb, hogy ugyane terv szerint, sőt

ugyanezekkel a szavakkal Francis Bacon írta le Salamon Házát az ő *Új Atlantisz*-ában?

Lehetséges, hogy csak én – én és Jacopo Belbo és Diotallevi –, hogy csak mi sejtettük meg az igazságot? Ezen az éjszakán talán megtudom a választ. Az a fontos, hogy sikerüljön bent maradnom a múzeumban zárás után, és megvárhassam az éjfelet.

Hogy hol jönnek be Ők, azt nem tudtam (úgy gyanítottam, hogy kell lennie valami járatnak, ami a párizsi csatornahálózaton keresztül valahonnan a múzeumból kivezet valahová a városba, talán a Porte-St-Denis közelébe), de abban biztos voltam, hogy ha most távozom, amonnan nem jutok vissza. El kellett tehát bújnom, bent kellett maradnom.

Megpróbáltam szabadulni a hely bűvöletétől, és hideg fejjel körülnézni a templomhajóban. Most már nem megvilágosodást, hanem információt kerestem. Úgy gondoltam, hogy a többi teremben nehezen találnék olyan helyet, ahol nem vesznek észre az őrök (nekik a záráskor kötelességük végigjárni a termeket, nem lapul-e valahol egy tolvaj), itt, ez a járművektől zsúfolt templomhajó viszont a lehető legjobb búvóhely: utasként helyezkedem el valahol. Belétemetkezem élve egy halott járműbe. Játszottunk már épp eleget, miért ne játsszam el most még ezt is?

Fel a fejjel, buzdítottam magamat, ne gondolj most már a Tudásra; a Tudománytól kérj segítséget.

2

Különféle s furcsa óraműveink vannak, és mások, amelyek váltakozó mozgásokat gerjesztenek... És Érzékeket Kápráztató Házaink is vannak, ahol sikerrel végzünk mindennemű Manipulációkat, Hamis Jelenéseket, Csalásokat és Illúziókat... Ezek hát, fiam, a Salamon Házának kincsei.

[Francis Bacon, NEW ATLANTIS, *London, Rawley, 1627, pp. 41–42.*]

Ismét ura lettem az idegeimnek és a képzeletemnek. Gunyorosan játszanom kellett, ahogy játszottam egészen az elmúlt napokig, úgy, hogy én magam belé ne bonyolódjak. Múzeumban voltam, és roppant ravasznak és ébernek kellett lennem.

Bizalommal méregettem a felettem függő repülőket: felmászhatnék az egyik biplánra, és a törzsében várnám ki az éjszakát, úgy, mintha a Becsületrend várományosaként épp a La Manche csatornát repülném át. A földön sorakozó automobilok nevei nosztalgikus érzéseket keltettek bennem... Egy szép és kényelmes Hispano Suiza 1932-ből. Nem jó, mert túl közel van a pénztárhoz; persze át is ejthettem volna a pénztárost, ha bricseszben bukkanok fel, magam elé engedve egy kisasszonyt, aki krémszínű kosztümöt, vékony nyaka köré csavart hosszú sálat, bubifrizurát és harangkalapot visel.

Az 1931-es Citroën C 64-esből csak a fele van meg: tanmodellnek nagyszerű, de búvóhelynek nevetséges. Hát még a Cugnot-féle gőzkocsi, ez a csupa kazánból vagy üstből vagy

micsodából való, ormótlan alkotmány. Inkább jobboldalt vizsgálódom, ahol a nagy, szecessziós kerekű velocipédek, a lapos vázú, rollerszerű draisienne-ek sorakoznak, szinte látom a Bois de Boulogne-ban tipegő, kürtőkalapos urakat, a haladás lovagjait.

A velocipédekkel átellenben remek kocsiszekrények, csábító zugok. A 45-ös Panhard Dynavia talán túl átlátszó és szűkös a maga jól kidolgozott áramvonalasságában; megfontolandóan magas viszont az 1909-es Peugeot: manzárdnak, alkóvnak is beillenék. Ha sikerülne bemásznom, utána senkinek se jutna már eszébe, hogy odabenn terpeszkedem a bőrülésen. De beszállni bajos, épp szemben ül egy teremőr, háttal a kerékpároknak. A felhágóra lépni, ügyetlenül kissé a prémgalléros felöltőmben, miközben ő lábszárvédősen, simléderes sapkáját a kezében szorongatva, alázattal kitárja nekem az ajtót...

Egy pillanatra megállt a szemem az 1873-as, tizenkét személyes Obéissante-on, Franciaország első gépi vontatású járművén. Ha a Peugeot lakosztály, akkor ez palota. De ebbe aztán semmiképp se bújhatok közfeltűnés nélkül. Milyen nehéz elbújni úgy, hogy a rejtekhelyek egy kiállítás képei!

Megint végigmentem a termen; egy csaknem kétméteres, hegyes hajóorrforma lábazaton magaslott a túlfelén – „éclairant le monde" – a Szabadság-szobor. A belsejében őrtoronyféle üreg, ahonnan egy hajóablakon kinézve a New York-i öböl diorámaképét pillantja meg az ember. Éjféli leshelynek jó, mert a sötétben innen belátható balra a szentély, jobbra a templomhajó, hátulról pedig véd Gramme-nak a keresztHajószerűségből további folyosókra néző nagy kőszobra. De világosban nagyon is észrevevődik, ha van valaki az őrtoronyban, és egy épeszű teremőr, miután kiterelte a látogatókat, nyilván vet rá egy pillantást a biztonság kedvéért.

Kevés időm maradt, fél hatkor zárnak. Hamar szemügyre vettem ismét a kerengőfolyosót. A motorok közül egyik sem nyújthat menedéket. Sem a jobb oldali nagy tengerjáró szerkentyűk – víz martalékává lett Lusitania-féleségek ereklyéi –, sem a sok-sok fogaskerekű, hatalmas, Lenoir-féle gázmotor. Nem, sőt most, hogy alkonyult, és már vizenyősszürkén szivárgott be a fény az ablakokon, megint erőt vett rajtam a félelem: ha itt bújok meg, mi lesz, ha aztán rájuk világítok a sötétben, és azt látom, hogy az éj birodalmában nehéz, fémes zihálással, bőrük vedlett, csupa csont és zsiger mivoltukban, olajos tajtéktól bűzölögve, új életre keltek. Már-már viszolyogtam ettől a Diesel-genitáliákat, turbóvaginákat, egykor – és ma éjjel talán ismét – lángot, füstöt, füttyöt okádó vagy szarvasbogárként egykedvűen zümmögő, tücsökciripelésű szervetlen torkokat mutogató mustrától; hát bírom-e majd ezek között a merőben elvont célszerűségvázak, e nyomni, nyiszálni, tolni, törni, aprítani, gyorsítani, ütközni, robbanva nyelni, hengerszám csuklani, baljós bábuként ficamodni, kerékdobot forgatni, frekvenciát konvertálni, energiát transzformálni, kormányt tekerni képes automaták között, mi lesz itt velem? Ha rám uszítják őket a Világ Urai – mert az ő akaratukból vannak, hirdetni, hogy téves a teremtés: haszontalan szerkezetek, bálványai a lenti univerzum gazdáinak –, bírok-e velük, nem tántorulok-e meg?

Ki innen, ki innen, őrültség az egész, ez vette el az eszét Jacopo Belbónak, s most én csinálok hülyét magamból, én, az örök hitetlen...

Nem tudom, jó-e, hogy ott maradtam akkor este. Máskülönben most csak a végét tudnám a történetnek, az elejét nem. Vagy nem itt volnék most, ahol vagyok, a dombtetőn, ezen a magányos helyen, és nem tanakodnék – miközben valahol messze lent kutyák ugatnak –, hogy vajon csakugyan ott volt-e vége, vagy még csak most jön a vég.

Úgy döntöttem, hogy folytatom. Grammé szobránál balra fordulva, s egy folyosóra jutva elhagytam a templomot. A vasútrészlegben találtam magam, s a színes mozdony- és

kocsimodelleket már megnyugtatóan játékszerűnek, valamiféle gyerekparadicsomnak, Madurodamnak, Miniatűr Olaszországnak láttam... Lassan hozzászoktam, hogy hol a szorongás, hol a bizakodás, hol a rettegés, hol meg a derű tör rám váltakozva (vajon nem épp a betegség kezdődik-e így?), és arra gondoltam, hogy csak azért zaklattak úgy fel a templomi képzetek, mert addigra már zsongott a fejem Jacopo Belbo megannyi rejtélyes fondorlat árán megfejtett irományaitól, tudván tudva amúgy, hogy ő az egészet az ujjából szopta. Technikai múzeumban vagyok, okoskodtam; technikai múzeumban vagy, egy tisztességes – igaz, kissé talán nyomasztó – helyen, de hát ártalmatlan hullák birodalma ez, tudod, milyenek a múzeumok, még soha senkit nem nyelt le keresztbe a Mona Lisa – róla csak az esztéták állítják, hogy hermafrodita szörnyeteg, hogy Medúza –, hogy nyelne hát le akkor a Watt masinája, hisz az csak az ossziáni-neogótikus arisztokratákat tudta megrémíteni, azért is ilyen fellengzősen kompromisszumos a külleme: csupa célszerűség és korinthoszi elegancia, forgattyú és fejezet, kazán és oszlop, kerék és timpanon. Jacopo Belbo még a távolból is megpróbált berángatni abba a látomásos csapdába, amely neki a veszte lett. Tudóshoz méltóan kell itt viselkedni, okoskodtam. A vulkanológus talán bizony porrá ég, mint Empedoklész? Frazer talán űzött vadként a nemeai erdőbe menekült? Na gyerünk, Sam Spade vagy, rendben? Csak nézz jól körül az alvilágban, ez a szakmád. Annak a nőnek, aki a magáévá tett, még a történet vége előtt meg kell halnia, és lehetőleg a saját kezedtől. Szevasz, Emily, klassz volt, ámde szívtelen báb voltál csupán.

Igen ám, de a közlekedéstörténeti folyosó után a Lavoisier-csarnok következik, onnan lehet aztán a nagy lépcsősoron az emeletre feljutni.

Az a fal menti vitrinjáték, az az alkimista-oltárszerűség középen, az a tizennyolcadik századi civilizált macumba-liturgia nem véletlenül van úgy elrendezve, hanem nagyon is jelképdús fortélynak a műve.

Először is: a rengeteg tükör. A tükörben az ember látni akarja magát, az ember már csak ilyen. Ott meg sehol sincs. Keresi magát, keresi, hova álljon a térben, hogy a tükör azt mondja: „ott vagy, te vagy az", és csak szenved, csak kínlódik az ember, mert a Lavoisier-féle tükrök, akár homorúak, akár domborúak, lóvá teszik, kigúnyolják: ha hátralép, megvan, ha moccan egyet, volt-nincs. Azért csinálták ezt a tükörszínházat, hogy az ember elveszítse a személyazonosságát, és elbizonytalanodjék, ne tudja, hol is a helye. Mintegy azt sugallva neki: nem az Inga ő, s nem is az Inga helyén van. És nemcsak önmagát, hanem a közte és egy másik tükör közt található tárgyakat illetően is megrendül az ember bizalma. Jó-jó, a fizika meg tudja magyarázni, hogy mi történik és miért: a homorú tükör például összegyűjti a tárgyról – jelen esetben egy rézüstre helyezett lepárló készülékről – beeső sugarakat, és úgy veri vissza őket, hogy nem a tükörben jelenik meg az a tárgy, jól kivehetően, hanem sejtelmes-derengőn lebegve, fejre állítva, a tükrön kívül. Elég persze arrább moccanni, és megszűnik ez a jelenség.

De aztán hirtelen magamat pillantottam meg, fejjel lefelé, az egyik tükörben.

Kibírhatatlan.

Mit akart mondani Lavoisier, mit akartak sugallni a Conservatoire rendezői? Az arab középkor, Alhazen óta ismerjük az összes, tükörrel való varázslásokat. Érdemes volt-e csak azért megcsinálni az Enciklopédiát meg a Felvilágosodást meg a Forradalmat, hogy azután ki lehessen jelenteni: elég meghajlítani egy tükör felszínét, és máris a képzelet világában találjuk magunkat? És nem káprázattal traktál-e az egyenes tükör, amikor örök balkezességre ítélten minden reggel visszanéz az emberre valaki borotválkozás közben? Érdemes volt-e csak ennyit közölni az emberrel itt, ebben a teremben; nem inkább azt akarja sugallni ez, hogy másként nézzünk

minden egyebet, a vitrineket és mindazon eszközöket, melyek mintha a felvilágosodás kori fizika és vegytan kezdeteinek állítanának emléket?

„Bőrmaszk, égetési kísérletekhez védelmül". Tényleg? Csakugyan azért csapta volna a fejébe az a bura fedte gyertyákkal játszó úriember ezt a patkánycsuklyát, ezt a marslakó-hadiszerelvényt, hogy ne bántsa a szemét a fény? *Oh, how delicate, doctor Lavoisier.* Ha a gázok kinetikáját akartad tanulmányozni, akkor ugyan miért rekonstruáltál ilyen nagy gonddal egy kicsiny eolipilát – csőrrel ellátott gömböt, mely gőzt fújva forog, ha hevítik –, holott az első eolipilát a beszélő szobrokhoz és az egyiptomi papok más csodáihoz készítette el Hérón segédeszközül a Gnózis idején?

Hát ez a rothadásos erjedést vizsgáló készülék 1781-ből, ez a Demiurgosz bűzhödt fattyait illető remek célzás mit keres itt? Anyaméh-buborékból előbúvó üvegcsövek sokasága vezet villák támasztotta gömbökön és vezetékeken keresztül egy tartálytól egy másikhoz, és közvetít semmibe nyíló spirálokon át valamiféle eszenciát... Rothadásos erjedés? *Balneum Mariae,* higanyszublimálás, *mysterium conjunctions;* az Elixír készül így!

Hát ez a bor erjedését (megint csak az erjedést!) tanulmányozni hivatott gép? Ez a kristályívek athanortól athanorig, lombikból lombikba játéka? Hát azok a nyeles szemüvegek, meg az a parányi klepszidra, meg az a kis elektroszkóp, meg az a lencse, az az ékírásjegy-szerű laboratóriumi kés, a kidobókaros spatula, az üvegpenge, a törpe homunculus csinálására szolgáló háromcentis égetett agyagtégelyecske, icipici klónokat gyártani hivatott iciri-piciri anyaméh, azok a mahagónidobozok s bennük falusi patikus-pirulákhoz hasonló, állítólagos ásványmintákat, valójában Baszileiosz Leplének foszlányait tartalmazó, megfejthetetlen írásos pergamenekbe göngyölt fehér csomagocskák, a Hermész Triszmegisztosz fitymáját őrző ereklyetartók, meg az a hosszú és vékony nyelű kárpitoskalapács, koppantani, ha kezdődik a rövidke napnyi végítélet, az Avaloni Manók Kicsi Népe körében tartandó kvintesszencia-árverés, meg az a megfoghatatlan kis olajégés-vizsgáló készülék, a lóhereszirmosan kirakott üveggolyók: aranycsövekkel egymáshoz és további kristálycsövekhez kötődnek a négylevelű lóherék, és a kristálycsövek egy rézhengerhez, és azután – egészen lent – megint ott egy arany- és üveghenger, és még lejjebb megint csak csövek, fityegő függelékek, heregolyók, mirigyek, görvélyek, bóbiták... Ez volna a modern vegytan? És ezért kellett lenyakazni a mesterét, holott semmi sem teremtődik, és semmi sem pusztul el? Vagy azért ölték meg, hogy elhallgattassák, ne szólhasson arról, amit alakoskodva felfedett, akárcsak Newton, aki a nagy jódolgában is csak tovább törte a fejét a Kabbalán és a kvalitatív esszenciákon?

Vallomás a Conservatoire Lavoisier-terme, rejtjelezett üzenet, kompendiuma mindennemű konzerválásnak, kicsúfolása a modern ész erőfitogtató gőgjének, sustorgása más rejtelmeknek. Jacopo Belbónak igaza volt, az Észnek nem volt igaza.

Siettem, sürgetett az idő. Itt a méter meg a kiló meg a mértékek, a hamis szavatosság-szavatolók.

Agliètól tudtam meg, hogy a piramisok titkára úgy derül fény, ha nem méterben, hanem régi rőfben számolunk velük. Itt vannak a számológépek, ünnepli színlelt diadalát a számszerűség, pedig valójában a számok rejtett tulajdonságainak ígérete üzen, az Európa pusztáin át menekülő rabbinusok notarikonjára, a kezdetekre utalnak vissza. Asztronómia, óraszerkezetek, automaták, jaj nekem, ha most megtorpanásra késztetnek ezek az újabb kinyilatkoztatások.

Racionalista teátrumfélében elrejtett titkos üzenet mélyére hatolok, majd később, záróra és éjfél között veszem szemügyre ezeket a ferde alkonyi fényben valódi arcot öltő, nem eszközként, hanem valaminek képeként megmutatkozó tárgyakat.

Futás át a mesterségek, az energia, a villamosság termén, ezekbe a tárlókba úgysem bújhatok. Ahogy felfedeztem vagy megsejtettem egy-egy tárlósor értelmét, úgy hatalmasodott el rajtam mindinkább az aggodalom: mi lesz, ha nem marad időm rejtekhelyet találni, ahonnan megleshetem titkos értelmük éji megnyilvánulását. Úgy osontam már, mint az üldözött: mint akit üldöz az óra, az ijesztően rohanó idő. A föld kérlelhetetlenül forgott, az óra közelgett, nemsokára kiűznek innen.

Eladdig, míg a villamos készülékek folyosóján áthaladva az üvegterembe nem értem. Miféle ésszerűtlenség rendezte úgy, hogy a modern elme legfejlettebb és legdrágább szüleményei után olyan dolgok kapjanak teret, amelyeket a fóniciaiak már évezredekkel ezelőtt ismertek? Vegyes terem ez, kínai porcelánok és lalique-i hermafrodita vázák, majolikák, fajanszok, muranói üvegtárgyak, és hátul, egy hatalmas tárlóban, életnagyságú és háromdimenziós oroszlán, amint kígyót öl éppen. Látszólag azért van itt, mert a szoborcsoportozat teljes egészében üvegből készült, de jelképi szempontból nyilván más oka van ennek... Megpróbáltam felidézni, hol láttam én ezt már. Aztán eszembe jutott. A Demiurgosznak, a Szophia gyűlöletes szüleményének, az első arkhónnak, Jaldabaóthnak, aki felelős a világért és a világ gyökeres rosszaságáért, kígyó- és oroszlánalakja volt, s a szeme tüzes fényt lövellt. Lehet, hogy az egész Conservatoire azt a gyalázatos processzust szemlélteti, amelynek révén az első számú princípium, az Inga teljességéből és a Pleróma ragyogásából eónonként leválik az Ogdoász, és létrejön a kozmosz birodalma, ahol a Gonosz az úr. Igen ám, de akkor azt mondja nekem az a kígyó meg az az oroszlán, hogy – fájdalom: fordított – beavatásom útjának a végére értem, és nemsokára viszontlátom a világot, s nem olyannak, amilyennek lennie kell, hanem olyannak, amilyen.

Fel is figyeltem a Periszkópra: ott állt a jobb sarokban. Beléptem a fülkébe.

Üveges ablaknyílás előtt találtam magam, mint holmi parancsnoki hídon, s az üveglapon valami film elmosódott képei mozogtak, várost láttam, felülnézetből. Aztán észrevettem, hogy ez a kép a fejem fölül, egy másik ernyőről vetül ide, ahol is fordítva jelenik meg; ez a másik ernyő pedig nézőke volt, és egy kezdetleges, voltaképpen két, tompaszögben egymásba illesztett dobozból álló periszkóphoz tartozott, melynek hosszabbik darabja cső gyanánt a fejem fölött s a hátam mögött kinyúlt a fülkéből, és egy fenti ablakig emelkedett, ahonnan – nyilván valami nagy látószöget lehetővé tevő lencsejáték segítségével – a külvilág képeit közvetítette. Emlékezetből úgy ítéltem meg, hogy a periszkópon át azt látom, amit a Saint-Martin apszisának legfelső ablakaiból: amit az Ingára lógatva, az akasztott ember utolsó pillantásával látnék. Szoktattam kicsit a szemem az elmosódó látványhoz: már ki tudtam venni a rue Vaucansont – arra néz a szentély – és a rue Contét, mely a templomhajó meghosszabbítás. A rue Contéból balra a rue Montgolfier, jobbra a rue de Turbigo nyílik, a sarkokon egy-egy presszó, a Le Week End és a La Rotonde, átellenben pedig a szemembe ötlött egy felirat, nagy nehezen ki is silabizáltam: LES CREATIONS JACSAM.

A periszkóp. Nem egészen nyilvánvaló, miért az üveges terembe, és nem az optikai eszközök termébe állították; nyilván fontos volt, hogy épp innen, ebből a szemszögből lehessen fürkészni a külvilágot, de nem tudtam, mi lehetett e választás oka. Mit keres ez a pozitivista, vernei sírkamra az oroszlán és a kígyó jelképes figyelmeztetése mellett?

Annyi bizonyos, hogy ha van erőm és merszem még néhány fertályórát itt maradni, akkor talán nem vesz észre az őr. Végtelennek tetsző ideig maradtam ott mintegy alámerülve. Hallottam a kései látogatók, az utolsó őrök lépteit. Már-

már lekuporodtam a kémlelőablak alá, nehogy – csak úgy véletlenül – észrevevődjek, de aztán meggondoltam magam, hiszen ha állva maradok, és úgy vesznek észre, még mindig megjátszhatom a szórakozott múzeumlátogatót, aki nem tudott betelni a csodás élménnyel.

Nem sokkal később leoltották a villanyt, és a teremre félhomály borult, a fülke viszont kevésbé tetszett sötétnek, mert gyengén megvilágította az üveglap, amit én váltig bámultam tovább: már csak ez kötött össze a világgal.

A biztonság kedvéért tehát ácsorogtam; ha megfájdult a lábam, le-leguggoltam, és ez így ment legalább két órán keresztül. Zárórakor az alkalmazottak munkaidejének még nincs vége. Felötlött bennem a takarítás réme: mi lesz, ha most nekifognak, és gondosan araszolva minden termet kitakarítanak? Azután eszembe jutott, hogy csak késő délelőtt nyit a múzeum, nyilván napvilágnál dolgozik tehát a személyzet, nem pedig este. Biztos, hogy így van, legalábbis a felső termekben, mert itt már semmiféle jövés-menést nem hallottam. Csak messzi neszeket, egy-egy tompa zajt, csukódó ajtókét talán. Moccannom se volt szabad. Ráérek átmenni a templomba tíz és tizenegy között, sőt talán még később is, hiszen az Urak csak éjfél körül érkeznek.

Ekkor egy csapatnyi fiatal lépett ki a La Rotonde-ból. Az egyik lány végigment a rue Contén, és befordult a rue Montgolfier-ba. Nem valami forgalmas környék, bírom-e még órákig bámulni ezt a hátam mögötti bárgyú külvilágot? Másrészt viszont nem azért van-e épp itt a periszkóp, hogy burkolt jelentésű üzeneteket közvetítsen nekem? Vizelhetnékem támadt; nem szabad rágondolni, csak az idegesség miatt van.

Mennyi minden eszébe jut az embernek egy periszkóp belsejébe bújva, magányosan! Potyautas érezheti így magát a hajó gyomrában, hosszú-hosszú úton. Igaz is, a végcél a Szabadság-szobor, New York diorámájával. Még a végén elbóbiskolok, talán jót is tenne. De nem, hátha későn ébredek fel...

Csak nehogy rám törjön a pánik: amikor biztosan tudom, hogy még egy pillanat és elüvöltöm magam. Periszkóp, tengeralattjáró, megfeneklettem, lehet, hogy már kerülgetnek is a mélységek nagy fekete halai, és nem látom őket, és csak én tudom, hogy fogytán a levegőm...

Nagyokat lélegeztem. Szedd össze magad. Csak a mosócédulában szabad ilyenkor bízni. Végiggondolni, lajstromozni a dolgokat, hogy miből mi következett.

Feltolultak bennem az emlékek tisztán, pontosan, sorjában. A legutóbbi három fergeteges nap, s aztán az elmúlt két év emlékei, együtt azokkal a negyven esztendővel ezelőttiekkel, amelyekre akkor bukkantam rá, amikor betörtem Jacopo Belbo elektronikus agyába.

Azért emlékszem (és emlékeztem), hogy értelmet vigyek a mi elhibázott teremtésünk rendetlenségébe. Most is, mint aznap este a periszkópban, behúzódom elmémnek egy messzi zugába, hogy történetet sugározzak ki belőle. Akár az Inga. Diotallevi megmondta, az első szefirá Keter, a Korona, az eredet, az ős-űr. Először egy pontot teremtett ő, abból lett a Gondolat: megrajzolta a formákat, valamennyit... Volt is meg nem is volt, bezárult a nevébe és kitért a neve elől, nem volt még más neve, csak az, hogy „Ki?", puszta óhaj volt, bárcsak néven neveztetnék... Kezdetben jeleket írt az aurába, sötét láng csapott ki a mélye legmélyéről, mint valami formátlannak formát adó színtelen ködgomoly, és mihelyt a köd terjeszkedni kezdett, tűzforrás buggyant annak a közepében, és zuhogván világították meg a lángok az alsóbb szefirákat, le egészen a Királyságig.

De ebben a zimzumban, ebben a visszavonulásban, ebben a magányban talán – megmondta Diotallevi – már ott volt a tikkún ígérete, a visszatérés ígérete is.